

"ОТ ЩО ЗНАЧИТЬ - ВИЖИВАТИ", або ПРОБЛЕМИ НЕ ЗОВСІМ ТЕАТРАЛЬНІ І НЕ ЛИШЕ ЛИТОВСЬКІ

Сцена з вистави
"Година, впродовж якої
ми нічого не знали одне
про одного" за п'єсою
П. Хандке.
Режисер Л. Зайкаускас.

Мій батько втік із сибірського заслання і не мав можливості жити в Литві відкрито. Сім'я поневірялася по всій Балтії, по суті, на нелегальному становищі, під чужим прізвиськом. Тато свого часу готувався до духовної кар'єри, вчився в духовній семінарії, коли його "взяли". Він був зв'язковим між Каунасом і "лісом". Початковий вирок - розстріл - замінили на 25 років таборів. Він ніколи не мав претензій до радянської влади за своє засудження, казав: "Так, я був її ворогом, боровся проти неї всіма силами". Але те, що я пішов працювати до "російського" театру, жодного протесту в нього не викликає. Він ще в таборі звик до доброї інтернаціональної компанії і саме через цей свій досвід сприймає явища культури...

У Лінаса Зайкаускаса, головного режисера і художнього керівника Литовського театру російської драми, не лише біографія незвичайна, а й творча позиція: "Мабуть, я трохи "дивний" і для театру - всеядний. Дуже люблю

різних, не схожих художників - Пікассо і Далі. Те ж саме в театрі. Спочатку, коли я поставив Беккета і Йонеско, у мене була репутація литовського абсурдиста. Згодом, після "Макбета" Шекспіра, "Маленьких трагедій" Пушкіна, "Медеї" Евріпіда, стали вважати класицистом. А от тепер, коли я поставив Тадеуша Кантора, Петера Хандке, та ще дві оперети, то не знають, що й казати. Тому вирішили, що Зайкаускас - це ще не сформована особистість..."

"Несформована особистість" прийшла в російський драмтеатр Вільнюса три роки тому. З кінця 80-х років там чи не кожних півроку змінювалися художні керівники. Один за одним трупку залишали, виїжджаючи до Росії, найкращі актори. У зв'язку із економічною кризою різко погіршилося становище театру. А головне - він лишився без "свого" глядача.

"Театр може існувати нормально, коли в нього є надійне глядацьке ядро. Коли він втрачає цього глядача і лишаться ті, хто приходить раз -

двічі на рік розважитись, театр мимоволі починає пристосовуватись до потреб таких людей - і гине. Нашим ядром була єврейська інтелігенція.

- У тому, що євреї мають смак до театру, переконувати не треба. Але російські шовіністи, котрі кричать про загибель російської культури в Литві, цю ноту якось не зачіпали...

- Ми завжди знали, хто наш контингент. Тепер євреї майже виїхали (їх у Вільнюсі лишилося 4-5 тисяч). Щодо "російськомовного" населення, яке лишилося, то це переважно бізнесмени і пролетаріат. Ну, пролетаріатові до театру байдуже. А бізнесмени ходять "на зірок". От лише минулого місяця в нас гастролювали Мстислав Растропович, Михайло Жванецький, Людмила Гурченко, Ілзе Лієпа, Ленінградський чоловічий балет. Все це різне, звичайно, але - дороге, що означає престижне. На цьому культурна програма скоробагатків вичерпується, і їм, навіть росіянам (а соціологічні дослідження

Лінас Зайкаускас.

показали, що найбагатші люди Вільнюса - саме росіяни), російський театр не цікавий.

Але виникла ще одна проблема. У нас близько 30 російських організацій різного спрямування. Між собою вони конфліктують, але всі дружно атакували свого часу наш театр, вимагаючи, аби він став якимось "російським центром", і всі з політичними вимогами. Я їх вигнав, пояснивши, що театр - інституція культурна, а не політична. "Литературная газета" негайно написала, що от, мовляв, прислали литовця спеціально, аби він розвалив російський театр... Водночас литовські "патріоти" назвали цей театр "реліктом окупантської культури", а мене, оскільки я одразу активно почав боротися за його виживання, - "продажною шкурою", що, безумовно, працює на Москву...

Я ж потрапив до театру російської драми дуже просто - власне, шукав роботи. Я був уже більш-менш знаним режисером, але працював у провінції, а тут - шанс перебратися до столиці. І якщо вже взяв цей театр, то я за нього відповідаю, за мою спиною майже сотня людей. І це дійсно проблема - театр раптом став "іноземним".

Перше, що я вирішив, - запрошувати лише добрих режисерів. Хоча я не завжди можу їм запропонувати відповідний гонорар... Другий напрям - театр не повинен бути тільки "російським". Ми розробили таку програму - знайомити литовського глядача з культурою народів націо-

нальних меншин, що живуть у Вільнюському краї. Ось чому польський режисер поставив у нас п'єсу Вітольда Домбровича "Шлюб", Едуард Митницький із Києва - "Украдене щастя" Івана Франка, а московський режисер ставить "Ліс" Островського.

І, знаєте, глядач потроху повертається. Загалом, утвердження незалежності зняло проблеми, колись дуже болісні для нас. Зник примус у співіснуванні культур, ніхто більше нічого не нав'язує. І все повертається поступово до норми. В Литві, як і будь-де у світі, є театри, які знають і цінують смак російської культури. І ми хочемо його зберегти. На підставі одного критерію - естетичного.

- Вам не важко працювати з російськими акторами? Слов'яни і балтійці - це різні темпераменти, різна ментальність, а отже, інша пластика, інша тональність...

- Не знаю чому, але мені тут працювати легше, ніж у будь-якому іншому театрі. Існує якесь "зустрічне" взаєморозуміння. Я поставив тут кілька вистав експериментального характеру: "На краю світу" за мотивами Тадеуша Кантора "Велополе, велополе" і п'єсу Петера Хандке, одного з найвідоміших європейських драматургів, майже не знаного у Литві, "Година, упродовж якої ми нічого не знали одне про одного". І без взаєморозуміння труп, яка звикла працювати в реалістичних традиціях, перевести на нові рівні було б неможливо. У виставі Хандке зайняті 22 актори, але вони не вимовляють жодного слова. Робота - складнюща!

Театр не мав грошей замовити переклад Хандке, і я багато перекладав безпосередньо на репетиціях, перед якими актори не знали, що їх чекає. І працювали надзвичайно зібрано. От що значить "виживати"...

Коли з'явилися хороші рецензії, вони, звичайно, відчували себе впевненіше. Але з іншого боку, може й краще, щоб у театрі не було внутрішньої заспокоєності.

- Думаю, життя вам це влаштує...

- О, безумовно. Проблем не меншає. Хоча б таке: з часом нам доведеться стати "двомовним театром", адже російська мова в Литві поступово зникає. Діти 10-12 років вже її не знають. Отже, глядача ставатиме дедалі менше, а це привід закрити театр.

З іншого боку, одна страшненька думка зародилася в глибинах російського міністерства культури: створити в Ризі, Талліні, Вільнюсі такі собі "комплексні" культурні центри, де була б бібліотека, зал для виставок і театрик, де гратимуть чоловік 15 (інших артистів поробити бібліотекарями, методистами, гардеробниками тощо), ставитимуть одну - дві вистави на рік, які йтимуть раз на тиждень. А утримуватиме це діло Москва, якісь гроші і Литва дасть. Отоді вже можна буде не боротися за глядача, за виживання. І деякі литовські чиновники готові вхопитися за цю думку. Побойуються вони поки що, як би в такому театрі не зробили щось на зразок "шпигунського центру", така собі п'ята колона...

- Що такі проблеми можуть поставити перед театром, мені й на думку не спадало. Бачу, дедалі більше вашого часу забирає те, як театру вижити, як довести, що все це повинно існувати, і знайти форми для існування... Ви за натурою - борець?

- Знаєте, я досить поганий католик, хоч і виріс у дуже релігійній родині. Рідко ходжу до храму. Можливо, щоб заслужити прощення у Бога, кожен репетицію починаю словами: "Господи, я присвячую цю справу Тобі". Адже в цілому, театр повинен вселяти впевненість, що зло - це погано, а добро - добре. Тому театр повинен існувати і говорити з людьми. Різними мовами.

Лариса ТРИЛЕНКО.
Вільнюс- Київ.